

FIGYELŐ

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Németország és a Népszövetség; a kisebbségi kérdés; a leszerelési konferenciát a Hitler-kormány nehéz helyzetet a kilépés hatása Angliára Itáliát a; francia-lengyel elképzelések — Ausztria; olasz terv a dunai államok gazdasági együttműködésére — Kelet európai mozgalmak — Szovjet-Oroszország új orientációja

MÉLYSÉGES TRAGIKUM árnyékolja be Európa és a fehér civilizáció sorsát. Amidőn sok jelből arra lehetett már következtetni, hogy a gazdasági válság — teljesen tekintet nélkül a kormányok intézkedéseire vagy hanyagságára — a gazdasági automatizmus útján javulófélben van, a régen készülöben lévő politikai vihar olyan robbanó erővel tört ki, amely minden túlzás nélkül emlékeztet az 1914. év júliusi napjaira.

Európa egyik nagy nemzete, amely 15 év óta szenved a legyőzött-ség következményeit, immár hónapok óta a vádlottak padján ül a világ közvéleménye előtt és néhány hétig, mialatt a Népszövetség közgyűlése Genf ben tanácskozott, a legközvetlenebbül volt kitéve az állandó megvádoltatás vesszőfutásának. Amidőn aztán vezetőinek az volt a benyomásuk, hogy a leszerelés kérdésében teljesen kilátástalan olyan meg egyezést, sőt tárgyalási alapot remélni is, amely összefér a német birodalom tekintélyével és azzal a súllyal, mellyel a nemzetek társadalmában rendelkezik, szinte egyik pillanatról a másikra úgy döntöttek mai vezérei, hogy odadobják a kesztyűt ellenfeleiknek. Németország azzal, hogy október 14-én bejelentette kilépését a Népszövetségből és egyben otthagya a leszerelési konferenciát, meggyorsította azt a válságot, melynek felhője április óta fenyegetőleg függött Európa firmamentumán.

Hogy Hitler kancellár és tanácsadói helyesen cselekedtek-e, amikor erre a kihívó lépésre szánták el magukat, azt spekulatíve lehetetlen eldönteni. Minden pártatlan ítélőbírónak — sőt tisztességgel még a pártosnak is — el kell ismernie, hogy jogilag és erkölcsileg igaza van Németországnak, amikor a békeszerződések 8. szakaszában megígért általános leszerelést követeli és amikor a hatalmak 1932 december n-én kelt genfi deklarációjának valóraváltását, tehát a leszerelési jogegyenlőség megvalósítását kívánja. A helyzet tragikuma éppen abban van, hogy az írott jog és az erkölcsi igazság megalkuvás nélkül a világháborúban legyőzött országok oldalán van. Ennyiben azonos Magyarország helyzete is Németországéval. Viszont minden jogi és erkölcsi indoktól függetlenül a felfegyverzett hatalmak — élükön ezúttal Nagy-Britanniával — egészen nyíltan a politikai helyzet megváltozására hivatkoznak, azaz arra, hogy a harcias szellemtől áthatott és tudatosan átitatott nemzeti szocialista Németországnak nem hajlandók megadni azt az egyenjogúságot, a jogot bizonyos fegyvernek beszerzésére, illetve birtoklására, ami a decemberi deklarációból és a leszerelési tárgyalások alapjául általában elfogadott MacDonald-féle leszerelési tervből önként következik. Ennek a szemlének hasábjain már többször rámutattunk arra, hogy a Harmadik Birodalom zsidópolitikája milyen mértékben megnehezítette a német ség világhelyzetét,

minthogy kihívta és csatasorba állította maga ellen a legélénkebb és a legjobban elterjedt két nemzetközi organizációt: a zsidóságot és a szabadkőművességet. Azt a visszahatást, amit elsősorban az angolszász államokban a német zsidók polgárjogainak megtagadása, vagyonfosztása és igen sok esetben száműzetése és kiüldözése okozott, Németország ellenfelei, elsősorban Franciaország és Lengyelország, rendkívül ügyesen kihasználták saját politikájuk javára. De ez tulajdonképpen csak az alapot adta meg annak az ügyes taktikai épületnek a felépítésére, amelyből Németországnak még oly jogos és kizárólag csak a védelmet célzó követeléseit az ellenfelek halomra lőhetik.

A németégtől való félelmet felcsigázta és a Birodalom elleni ellenségeskedést azonban betetőzte a német-osztrák konfliktus. Tekintet nélkül arra, vajjon Ausztria népe milyen arányszámban vagy milyen fokú lelkesedéssel akar vagy nem akar a német testvérekkel egyesülni, a mód, ahogyan ezt a tapintatlanságában valóban példaszzerű német propaganda és német politika meg akarta gyorsítani vagy ki akarta kényszeríteni, a németek iránt nem barátságos európai közvélemény számára bizonyítékul szolgált arra, hogy a németek agresszív célokat tűznek ki maguknak és szomszédaik birtokára töreksenek. Hagyjuk tekinteten kívül, vajjon ez in merítő igaz-e, vagy rosszindulatú túlzás, kétségtelen az, hogy az ellenséges hangulatot kiélezte minden ellen, ami német és hogy veszélyeztette, sőt ma is veszélyezteti Olaszország barátságát a birodalommal szemben. Így, amikor a népszövetségi közgyűlésen Németország az eddigi tradíciókhoz híven, maga vetette fel a kisebbségvédelem kérdését és utasította ezt a kérdéskomplexumot az illetékes politikai főbizottsághoz, még azok a hatalmak is, amelyek szintén mintegy hagyományosan igyekeztek a kisebbségvédelmi procedúra megjavítására javaslatokat tenni, — mint például Nagybritannia — nemcsak nem találtak egyetlen szót sem Németország védelmére, hanem ellenkezőleg a legélesebben elítélték a nemzeti szocializmus népethnikumi elméletét.

Így a kisebbségi vita, ezt magyar szempontból sajnálkozással kell megállapítanunk, teljesen negatív eredménnyel végződött. Megmevítette azoknak az álláspontját, akik kisebbségi kötelezettségeik alól kibújni szeretnének és gyengítette a nagyhatalmak beavatkozási tekintélyét, amidőn kényszerítette őket arra, hogy ismét egyszer megtagadják általános, tehát őket is kötelező kisebbségi szerződések kötését. Ugyanígy nemcsak humanitárius célja, hanem egyenesen németellenes éle volt a hollandi külügyminiszter javaslatának, amely a németországi menekültek gondozására felállítandó népszövetségi komisszáriátus létesítését kívánta. Egyedül Németország ellenezte, hogy ezt a tervet közvetlenül a Népszövetség keretében állítsák fel és ezért egy közvetett megoldást találtak, mert azt, hogy valamilyen fórum gondoskodjék azoknak a német állampolgároknak az eltartásáról, akiket nem látnak szívesen eddigi hazájukban, illetve azt, hogy ezek ne essenek kizárólag más államoknak terhére, a németeknek mégsem lehetett teljesen megakadályozniok.

Ilyen erkölcsi és politikai légkörben nyílt meg a leszerelési konferencia harmadik ülészaka. Az így keletkezett politikai kód aztán szinte teljesen láthatatlanná tette azt a tiszta erkölcsi és jogi bázist, amelyen Németország leszerelési politikája és követelése nyugosznak. Németország kettőt követel. Először azt, hogy a kötendő leszerelési egyezmény a versaillesi szerződés 8. szakasza értelmében programot adjon az eddig le nem szerelt államoknak az életbelépés napjával kezdődő fokozatos arányos leszerelésére vonatkozóan; másodsor pedig, hogy a múlt év decemberében kimondott és megígért egyenjogúság értelmében Németországnak

már most megadassák a jog mindazon fegyvernemekre, amelyek, mint védelmi fegyverek akkor is minden hadsereg felszereléséhez fognak tartozni, amikor minden állam teljes leszerelése befejezett tényé fog válni. Ilyen fegyverek, amelyekre a leszerelt országoknak védelmi biztonságuk érdekében van szükségük, pl. vadász-repülőgépek, légelhárító ágyúk és védelmi erődök felszerelésére szolgáló nagyobb kaliberű ágyúk. A francia javaslat ezzel szemben nemcsak teljesen megtagadja a felfegyverzett hadseregek fokozatos leszerelésének már most való megkezdését és a leszerelt hadseregek védőfegyverekkel való ellátásának jogát, hanem a mai állapot megrögzítése mellett — amit a fegyverkezés limitációjának, azaz a mai állapotra való korlátozásának neveznek — egy állandó nemzetközi ellenőrzőbizottság felállítását javasolja, amely automatikusan ellenőrné, vajjon a hatalmak tényleg az egyezmény keretei közt maradnak-e.

A leszerelt hatalmakra nézve ez nem jelentene kevesebbet, mint a Versaillesi, st.-germaini, trianoni és neuilly-i szerződések katonai határozmányainak önként való újabb szankcionálását azzal a súlyosbítással, hogy az évek óta megszűnt szövetséggközi ellenőrzőbizottságokat saját részvételükkel ugyan, de sajátmaguk ellen ismét felelevenítsék. Ez nemcsak katonailag, jogilag és politikailag teremtene rendkívül megalázó helyzetet, hanem — ezt tárgyilagosan el kellene ismernie mindenkinek — a mai német rezsim különös megalázását is jelentené. Két okból: egyrészt, mert megtagadná az egyenjogúság elismerését, amit egy előző német kormánynak — a Schleicher-kabinetnek, akkor, amikor a nemzeti szocializmus még csak fenyegető veszély volt a háttérben — megadtak; másodsor pedig, mert határozottan rosszabbodást jelent a MacDonald-féle tervvel szemben is, amelyet pedig a brit miniszterelnök hat héttel Hitler kormányrajutása után, március közepén terjesztett a leszerelési konferencia elé. A nyolc-hónapi Hitler-rezsimnek tehát büntető szankció lenne az eredménye s ez annak a kormánynak, amely a német népet önérzetes politika útján jobb jövő felé akarja vezetni, nyilván lehetetlen elfogadnia. Innen a teatralis gesztus, amely egyszerre fenyegeti a leszerelési konferenciát és a Népszövetséget felbomlással, Európát pedig beláthatatlan konfliktussal. A Hitler-rezsim tragikuma az, hogy saját lábaiba botlik bele, amikor ő, aki teljes felszabadulást ígért, saját politikája és belső propagandája következtében kevesebbet tud szerezni a birodalomnak, mint amit elődjeinek már megígérték. A leszerelési szerződést, úgy ahogy most terjesztették elébe, jószántából nem fogadhatja el és ha elfogadná az ellenőrzőbizottság működése alatt, egy éven belül nyilván olyan helyzetbe kerülne, amely megszégyenítőbb volna a mainál, hatásában viszont éppoly súlyos.

Mik lehetnek tehát a mai lépés következményei? Stanley Baldwin, az angol konzervatív párt vezére, a párt birminghami nagygyűlésén kijelentette, hogy amely állam a leszerelést megbuktatja, éppoly felelősséget hárít magára, mint amelyik az esetleg megkötendő leszerelési egyezményt megszegi, tehát szemben találná magát minden más civilizált állammal. Másrészt ünnepélyesen megerősítette Nagy-Britannia locarnói kötelezettségeit kijelentve, hogy a birodalom, ha kell, a helyén lesz. Minthogy Locarno a rajnai határt bármely oldalról jövő agresszió ellen védelmezi, e kijelentés értelmében, amely felett Franciaországban nagy öröm volt, Nagy-Britanniának adott esetben korrektil Németszágot is meg kellene védenie. A brit parlament többségi pártja vezérének e nyilatkozata nyilván bizonyos mértékig megmutatja az utat, amelyen Anglia a következő hetekben vagy hónapokban haladni fog.

Kétségtelen, hogy Németszág drasztikus elhatározása nagy megdöbbenést váltott ki Londonban és azokat a veszélyeket, amelyekről

Anglia mindig tartott s amelyeket elhárítani igyekezett, azaz egy európai fegyveres konfliktus veszélyét, kézzelfoghatóvá tette. Bármilyen éles legyen is a németellenes hangulat Angliában, egyáltalában nem látszik kizártnak, hogy a brit birodalom lehetőleg mérséklő befolyást fog gyakorolni — legalább egyideig — Franciaországra és kisebb szövetségeseire. Ugyanez áll bizonyos mértékig a washingtoni Fehér Háza is, amely nem szívesen látna mai helyzetében egy európai konfliktust, hiszen az előbb vagy utóbb a közvetlen konfliktushoz vezethetne, ha az Egyesült Államok a klasszikus neutralitás és a tengerek szabadságának elvéhez hagyományos szigorúsággal akarnának ragaszkodni.

Ami Olaszországot illeti, a német gesztus, amely meglepetés volt számára is, annál kellemetlenebbül érinthette a római kormányt, mert a leszerelés kérdésében éppen közvetítőformulákat igyekezett találni és Berlinnel elfogadtatni. Mussolini bölcsességéről feltételezhető, hogy mindent meg fog tenni annak megakadályozására, hogy Németország lépésének katasztrófális következményei legyenek, hiszen a katasztrófából valószínűleg senkinek sem lenne haszna s ez csak hozzájárulhatna az európai civilizáció rohamos pusztulásához. A helyzet cinózúrája tehát az, hogy egyelőre a legteljesebb tanácstalanság uralkodik, az egyik oldalon felmerülő agresszív hangulatot a másik oldalon békítő kísérletek igyekeznek ellensúlyozni. Lehet-e olyan megoldást találni még ma is — akár többhónapi diplomáciai tárgyalások útján a négyhatalmi szerződés keretein belül, akár a Hitler által felajánlott német-francia tárgyalások útján, — amely Németországot tisztességgel kielégíthesse, ez az, amire csak jóstehetséggel lehetne felelni. Mindenesetre komolyan remélünk és hinnünk kell ilyen megoldásnak lehetőségében, éppúgy egész Európa, mint különösen hazánk érdekében, amelynek számára életkérdés a béke fenntartása és így a leszerelési kérdésnek a tisztesség, erkölcs és jog igényei szerint való megoldása.

A másik út, amelyet a berlini kormány gesztusa esetleg megnyitott és amelyről jobb nyíltan beszélni, egy francia-lengyel-német fegyveres konfliktus lehetősége. A franciáknak, rendkívül intelligens és ügyes taktikájukkal, amellyel felhasználták a zsidóüldözést éppúgy, mint az osztrák kérdést, a nemzeti szocialista rohamcsapatok felvonulásait éppúgy, mint a német ifjúság harcias nevelését, azaz röviden, mindazt az ügyetlenséget és sajnálatos tapintatlanságot, amelyet a német nemzeti szocializmus az utóbbi hónapokban példátlan szorgalommal halmozott fel, kihíva maga ellen a világnak egészen másképpen gondolkodó és érző közvéleményét, sikerült legutóbb is egy francia-angol-amerikai frontot létrehozni a leszerelés kérdésében. A németek az újabb, Sir John Simon brit külügyminiszter által előterjesztett és fentebb már vázolt le-nemszerelési javaslatokra kétségtelenül heves és kihívó gesztussal feleltek. Vájjon ez a gesztus végeredményében a franciák és a leszerelni nem akarók érdekeit, vagy pedig a tisztultabb jog álláspontját fogja-e szolgálni, ez az, amit ma lehetetlen megítélni. Biztos csak az, hogy Franciaország mindent meg fog tenni, hogy a neki kedvezőbb légkört ne rontsa el, hanem ellenkezőleg, Németországot vigye bele olyan állásfoglalásokba, amelyek nemcsak a nemzetközi közvéleményt, hanem legalább is az angol-szász hatalmakat ismét zárt sorokban ellenük csoportosíthatná. A francia nacionalisták mindent el fognak követni, hogy a kormányt — legyen az Daladier-é vagy más összetételű kabinet — minden további engedékenységtől visszatartsák; a francia diplomácia feladata lesz azt elérni, hogy ezért az ódium másra háruljon. Ha ez sikerül, akkor a következő lépés az lenne, hogy a locarnói garantáló hatalmakat semlegességre bírják egy német-francia konfliktus esetén, még akkor is,

ha formailag Franciaország lenne kénytelen az ellenségeskedések kezdeményezését megragadni.

A másik nem kevésbé nehéz feladat lenne, a francia közvéleményt egy németországi hadjáratnak megnyerni. Az északi tartományok lakossága talán hajlandó lenne elfogadni azt a tételt, hogy a „német támadás” — ez szinte lidércnyomássá vált már Franciaországban — elleni védelmet legjobb francia támadással helyettesítem. De viszont a Provence, Marseille és Bordeaux, azaz Közép- és Dél-Franciaország népe, amely a feltételezett német veszélyt nem érzi közelről, hajlandó-e akkor is „védelmi” hadjáratra, ha Franciaországot nem támadta meg senki, arra ma még egyáltalában nem lehet igenlő választ adni. Lengyelország mindenesetre epedve várja ezt a pillanatot és mindent el fog követni, hogy Franciaország számára ezt az elhatározást könnyűvé tegye. Ugyanezt remélik Franciaország kisebb szövetségei, különösen azok, akiket Németország pusztá léte fennállásukban veszélyeztet. Akármennyire perhorreszkáljuk is a napisajtóban oly elterjedt és okkal, de legtöbbször oktalanul használt „sorsdöntő” kifejezést, kétségtelen, hogy, ha valaha 1914 vagy 1918 óta, Európa most és a következő hónapok folyamán a szó való értelmében sorsdöntő órákat él.

A NÉMET ESEMÉNYEK pillanatnyilag az osztrák kormány helyzetének megkönnyítéséhez vezettek. Már attól a perctől kezdve, hogy a leszerelési kérdés előtérbe került, az osztrák probléma kezdett háttérbe szorulni: mind a német birodalom számára, mind a nyugati nagyhatalmak előtt, vesztett jelentőségéből: a homloktérbe a leszerelés került. Bármilyen legyen is most Ausztria lakosságának felfogása és bármilyen a német „Unterführer”-ek propagandisztikus hajlandósága, pillanatnyilag sem Berlin, sem Párizs-London-Róma nem figyel az eddigi intenzitással arra, ami Innsbruck, Salzburg és Bécs között történik. Ez megerősíti Dollfuss helyzetét, aki iránt a rokonszenvet, az osztrák köztársaságon belül is, az ellene intézett merénylet erősen növelte. Ha végignézzük a politikai fejlődés alternatíváit, úgy azt látjuk: ha hosszú diplomáciai huzavona keletkezik, ezalatt, amennyire ilyen tapintatos józanságot fel lehet tételni, a német birodalom valószínűleg csöndesíteni fogja propagandáját és nem fogja kiélezni a helyzetet Ausztriával szemben. Ha azután a megoldás sikert hoz Németországnak és az olasz közvetítő befolyás a leszerelés kérdésében a felfogásokban talán enyhülő angol-szász hatalmakkal együtt sikert hoz, akkor ennek ára valószínűleg Ausztria függetlenségének újabb garantálása, tehát a Dollfuss-kormány megerősödése lesz, még akkor is, ha ez a tény nem zárja ki azt, hogy egyidejűleg Ausztria lakossága szinte természetes fejlődésben nemzeti szocialistává válik. Ez nem jelentene végleges megoldást, de a huzavona ideiglenes lecsillapodását, bizalmat. Ha pedig a holtpontról a kedvezőtlen megoldások felé vezetne az út, akkor Németországnak valószínűleg más gondjai lennének, mint az osztrák kérdés német megoldásának kikényszerítése.

Hogy közben Ausztria milyen mértékben és módon igyekeznék helyzetét a dunai államokkal való viszonyában megszilárdítani, milyen módon Óhajt a kisantant-államoknál függetlenségének védelmére támogatásra találni, az az osztrák kormány általános politikájának alakulásától és attól függ, melyik kombinációban látja függetlenségét vagy egyéniségét jobban vagy kevésbé veszélyeztetve. Attól függ, vajjon az olasz vagy a csehszlovák befolyás lesz-e erősebb a Ballplatzon; a nagynémet vagy a dunai vonzóerő fog-e jobban érvényesülni a tiroli, stíriai és alsóausztriai osztrákoknál?

Gazdasági szempontból érdekes és nem kilátástalan szervezési alapot nyújt a dunai államoknak az olasz dunai terv, a nélkül, hogy a közös gaz-

dasági szövetség megvalósíthatatlan sémáját igyekeznek ezekre az államokra rákényszeríteni. Az olasz kormány által a négyhatalmi paktum három másik tényezőjének és az érdekelt dunai államoknak nyújtott terv, amely a stresai konferencián kidolgozott gondolatokon épült fel, a közvetlenül érdekelt nagyhatalmak, Olaszország, Franciaország, Németország, által a dunai államok agrártermékeinek és Ausztria ipari termékeinek nyújtott preferenciákon alapszik. Ezek célja az lenne, hogy a dunai államoknak a nagyhatalmakkal szemben fennálló passzív kereskedelmi mérlegét megjavítsa, passzivitását eltüntesse. A terv szerint ezek az államok egymás közt is megkönnyítenék a forgalmat kölcsönös preferenciák adásával, a nélkül, hogy általában bilaterális szerződéseken túlmenő megegyezésekkel kapcsolódnának össze. Hogy vájjon az az olasz propozíció, mely szerint azok a hatalmak, melyeknek kereskedelmi mérlege egyes dunai államokkal szemben passzív, ezektől az államoktól a preferenciák ellenében piacbiztosítást nyerjenek, nem fog-e a tárgyalások folyamán módosítást vagy változást szenvedni, azt ma még nem lehet megmondani. Kétségkívül nagy sikere a Duce iniciatívájának, hogy Franciaország elfogadta és így, bármi volt is a kisantant színajai konferenciájának a dunai államok gazdasági összeműködését célzó terve, amelylyel Magyarországot akarták a kisantant gazdasági keretébe befogni, Párizs a római terv mellé állott.

AZ EURÓPAI KELET az utóbbi hónapok folyamán rendkívül nagy-szabású diplomáciai tevékenység színhelye, amelynek célja nyilvánvalóan Németország diplomáciai bekerítése. Oroszországnak a londoni konferencia . folyamán Franciaország égisze alatt összes szomszédaival kötött szerződése, amely megnemtámadási szerződések alapjaként, előre megadta konfliktus esetére a támadó meghatározását, az orosz-francia és orosz-lengyel megnemtámadási szerződések után, az első lépés volt ebben a nagyszabású szimultán sakkjátékban Herriot nagy körútja Athén, Szófia, Ankara és Moszkván át, Pierre Cot bravúros moszkvai repülése, a kisantant színajai konferenciája, a jugoszláv király romániai útja, kétszeri találkozása a bolgár királlyal, konstantinápolyi látogatása, a görög miniszterelnök ankarai utazása, Titulescu Varsóban, Szófiában, Ankarában, Athénben, Molotov és Vorosilov részvétele a török köztársaság jubileumi ünnepségein, Benes és Titulescu találkozása Wörglben Dollfuss-szal és Benes látogatása Bécsben, mind ennek a céltudatos és jól előkészített diplomáciai nyüzsgésnek része. Nemcsak szívügye tehát a magyar nemzetnek, ha a magyar miniszterelnök és külügyminiszter meglátogatja jubiláló török testvéreinket és látogatást tesz Gázi Musztafa Kemál pasánál, és ha Gömbös miniszterelnök meg Kánya külügyminiszter hivatalos látogatásra mennek bolgár barátainkhoz. A kisantant igyekszik középeurópai paktumát általános Balkán-paktummá kiszélesíteni, a szerb-bolgár viszonyt megjavítani, Szófiát egy közelebbi Balkán-megegyezésbe bevonni. Minthogy pedig a kisantantállamok, de elsősorban Romániának viszonya Oroszországhoz javul, a szovjet pedig szövetségi viszonyban van Törökországgal, amelyet szoros szerződés köt a kisantant déli exponenséhez, Görögországhoz, ennek a Prága-Bukarest-Belgrádból kiinduló diplomáciai játéknak a körvonalai és céljai eléggé tisztán állnak: diplomáciaiig, de esetleg katonailag is, lehetőleg szabadkezet nyerni minden irányban mindazon államok felé, amelyeknek megmozdulása akár a diplomáciai, akár a katonai sikert veszélyeztethetné.

A szovjet számára pedig egyenesen életkérdés, hogy európai szomszédsaihoz fűződő viszonyát tisztázza s azok semlegességét biztosítsa akkor, amikor összeütközése a Távols-Kelet nagyhatalmával ismét fenyegetővé vált.

Moszkva számára, mely politikailag elhidegült Németországtól, döntő fontosságú, hogy csapatait az orosz-mandzsui határon összpontosíthassa, azaz legalább is nagy haderőt vethessen oda arra az esetre, ha a háború Mandzsukuóval és Japánnal elkerülhetlenné válnék. Ezt csak úgy érheti el, ha európai viszonylatban legalább egyelőre érdektelenné válik, Németország sorsával nem foglalkozik és otthon, a lengyel határ és az Ural közt csak annyi csapatot tart, amennyi a belső rend fenntartására, az éhínségtől szenvedő muzsik csöndbentartására elegendő. A keletkínai vasút birtoklása körül fenyegető konfliktus a legközvetlenebb veszélyforrás az öt világrész válságokkal tele földjén. Azonban mindenesetre olyan veszélyforrás, amely inkább csökkentheti, mint növelheti egy európai konflagráció kitörésének veszélyét a nélkül, hogy attól kellene félnünk, hogy egy ilyen távolkeleti konfliktus, még ha elharapózik is, megint visszacsapjon Európára.

OTTLIK GYÖRGY

GAZDASÁGI SZEMLE

Gyümölcskivitelünk, búza- és lisztkivétel, a német üzlet — A búza értékesítése; világgazdasági tünetek — Hazai építkezési tevékenység — Külkereskedelmi mérlegünk; az idegenforgalom

AZ AUGUSZTUSI SZEMLÉM óta eltelt időszak legjelentősebb mozzanata a termények értékesítésének kérdése volt. Ez képezte a kormány legfontosabb és legnehezebb feladatát is és hogy az ennek tudatában is volt, mutatja, hogy a miniszterelnök maga utazott Berlinbe a gyümölcs-termés értékesítése érdekében és a lapjelentések ezzel kapcsolatban nagyon kielégítő tárgyalásokra utaltak. Már egy korábbi szemlémben felpanaszoltam, hogy a németek nagy, mintegy 800 millió márkát kitevő gyümölcs-behozatalukból 1930—31. években csupán 7 millió márká árát vásárolták nálunk. Az idén nyáron augusztus 31-ig ezzel szemben már csak 332 vágón gyümölcsöt vettek át tőlünk mintegy 800.000 P értékben. A gyümölcsévad még nem fejeződött ugyan be, de azért könnyelműség nélkül alkothatunk magunknak már most lesújtó véleményt a Németországba irányuló gyümölcsexportnak nagyfokú visszafejlődéséről.

Gyümölcsöt egyébként se sokat exportáltunk augusztus végéig és az 1650 vagonos összkivitelnek nagyobb felét, 855 vagon Ausztria vette át, holott ez a legkevésbé hasznos értékesítés, mert ausztriai behozatalunkat bőven tudjuk előállattal és gabonával kompenzálni és kiviteli többletünk ellenértékét Ausztria csak ott elkölthető schillingekkel tudja megfizetni.

Ami a gyümölcsnél fontosabb, a gabonafelesleg értékesítése során több szerencsével járt a kormány szakembereinek külföldi tárgyalása. Igaz, hogy e téren részben előkészítette a talajt az olasz és az osztrák kereskedelmi szerződés, de a részletek itt is elég gondot okoztak.

A londoni búzakonferencia határozata 6 millió métermázsában szabta meg Magyarország búzakiviteli kontingensét, minthogy azonban a fogyasztó piacok rajonírozása elmaradt, ez nem csökkentette az értékesítés gondjait és nehézségét. Szívós munkával sikerült a magyar kormánynak a kontingensnek kb. megfelelő mennyiség átvételét elérni, amennyiben Svájc 500.000 métermázsa, Németország és Olaszország 1—1,000.000 métermázsa, Ausztria pedig 1,200.000 métermázsa búza és további 750.000 métermázsa búzaliszt (ami 1,000.000 métermázsa búzának felel meg) átvételére vállalkoztak, míg 1,000.000 métermázsa búzát reményünk van tengerentúli pamutbehozattal kompenzálni. Sajnos, a londoni kontingens csak mintegy 60%-át teszi ki búzafeleslegünknek és így 4 millió métermázsára tehető az a mennyiség, amely az ország belső fogyasztásán felül mint ezután még elhelyezésre váró búzafelesleg mutatkozik. Nem volna méltánytalan, ha az ország agrár-jellegű külföldi tartozásának szolgálatát ennek a búzamenységnek transzferralásával látná el.

Tekintve az ország nagyméretű és elsőrendű malomiparát, amely a békekötés óta túlnyomórészt üzemen kívül áll, búza helyett a felőrölt liszt kivitele volna az ország igazi érdeke. Az autarchia démona azonban a búzát

importáló államokban is olyan malomipart hozott létre, hogy búzakivitelünk csupán 15%-a juttat a magyar malmoknak munkát. Egy csepp a tengerben! A többi elvonatik azok elől a vállalatok elől, amelyeket nagy befektetéssel az egész magyar búzatermés felőrlésére rendeztek be a mainál józanabb gazdasági légkörben. Akkor, amikor a tőkésék még joggal hihettek abban a ma már megcáfolt tételben, hogy valamely termelési ág ott virágzik és boldogul, ahol termelésének gazdasági és természeti előfeltételei adva vannak. Akkor még Ausztria alpesi legelőin nem termeltek rossz és drága búzát és Csehország ott vásárolta meg szükségleteit, ahol olcsóbban kapta. Ma azonban az autarchia és az etatizmus tobzódásának korszakában a legindokolatlanabb termelési ág meghonosítása is észszerű lehet, mert minden kormány kész azt kereskedelmi tárgyalásai során honorálni és prosperitását a vámok és behozatali korlátozások fegyverével biztosítani.

A búzafelesleg értékesítése terén a magyar kormány magára volt hagyatva. A népszövetség pénzügyi bizottsága — lényegében hitelezőink képviselője — több ízben ajánlotta a kormány figyelmébe a kivitel lehető fokozását, de egy ujjal sem nyújtott tényleges támogatást. Pedig hitelezőink elsőrendű érdeke volna, hogy Magyarország terményeit jól értékesítse. Az importáló országok közül Olaszország megértéssel, Ausztria üzletszerűen, de nem ellenségesen fogta fel a kérdést, a viszonyosság alapjára helyezkedvén. E két állammal preferenciális megállapodásaink vannak, úgyhogy csupán a kontingens kérdése volt elintézendő. Az Ausztriába exportált búza után a magyar exportőrnek jutó métermázsánként 3 20 aranykoronát kitevő prémium azonban csupán 500.000 métermázsra búzára vonatkozik, az ezt meghaladó mennyiség már nem élvezzi a szerződés előnyeit. (Ausztria 500.000 métermázsát vesz át Jugoszláviától is ugyanilyen kedvezménnyel. Ezenfelül még cca kétmillió métermázsra búza behozatalára lesz előreláthatólag ráutalva.) A németek az itt átvett búzát Rotterdamban azonnal értékesítik, hiszen a nehezebben eladható rozs belföldi fogyasztása érdekében búzájukat ők is exportálják, tehát behozatalra ráutalva nincsenek. A német búzavásárlás inkább pénzügyi műveletnek tekinthető és annyit jelent, hogy Magyarország a németeknek áruszállításból eredő követelését búzában fizette meg. Nagyjában hasonló a helyzet a svájciak által átvett búza tekintetében is, azzal a különbséggel, hogy az Svájc szükségletének csupán egy részét fedezi s így kis jóakarattal a mennyiség növelhető lett volna.

Nem hibáztatjuk elvben azt, hogy a kormány a németek áruszállításból eredő ittrekedt követelésének folyósítását búzaexport útján lehetővé tette, mert ha ennek ellenében a további áruszállítások lehetővé váltak, úgy egy normális árucserével állunk szemben még akkor is, ha az importált búzát nem maguk használják is fel. Gyakorlatilag azonban súlyos kifogások támaszthatók a lebonyolítás módjával szemben. A németek és itt elsősorban az I. G. Farbenindustrie-ről, a német vegyipar hatalmas trösztjéről van szó, mert ennek voltak óriási pengőkövetelései az országban, széltében-hosszában azt terjesztették, hogy ez a tranzakció óriási áldozatot kíván tőlük, mint-hogy a Rotterdamban eladott búzamennyiségen tekintélyes összegeket veszítenek. Ezzel szemben ők a Rotterdamban kapott tényleg veszteséges vételárért ugyanott német Sperrmárkát vásároltak, természetesen nagyon aláértékelt árfolyamon, úgyhogy ez az árfolyamnyereség az árun elért veszteséget bőségesen pótolja, sőt végeredményben nagyon tisztességes hasznot eredményezett. Kívülálló laikus ember előtt nem egészen érthető, hogy a magyar kormánynak miért kellett ezt a hasznot a németeknek átengednie, amikor a Futura révén a búza rotterdami eladását és a zárolt márkák ottani bevásárlását saját számlájára is eszközölhette volna. Ez esetben a mutatkozó nyereség, akár ha az államkincstárnak jutott volna, akár pedig ha az tovább-

adta volna részben vagy egészben a búzatermelőknek, a magyar gazdasági élet erősítését szolgálhatná. Ha az állami bürokrácia nehézkes is ahhoz, hogy ilyen üzletszerű megoldásokat keressen, — és ezt nem kritikaképpen mondom, mert a miniszteriális tisztviselőkarnak ez a működési kör bizony meglehetősen idegen, — a magyar termelő mégis rá van utalva minden fillérre, ami a termények értékesítésével kapcsolatban akár másodlagos tranzakciók által is elérhető. A Futura tekintélyes szervezete rendelkezésre áll, a Külkereskedelmi Hivatalnak pedig szükségképpen rendelkeznie kell megfelelő szakemberek felett, mert hiszen enélkül hivatását úgy sem teljesíthetné. Nem hiszem, hogy ez a két szervezet, főleg az ezirányban jártas bankok segítségével, nem tudta volna a devizaüzlettel kapcsolatos búzaexportot épp-úgy lebonyolítani, mint a német hitelező.

Ausztriával szemben a már korábban ismertetett kereskedelmi szerződés keretén belül az áruforgalom több-kevesebb zökkenővel bonyolódik le, úgyhogy az ennek a forgalomnak a megfigyelésére rendelt közös bizottság úgyszólván permanensen működik. Kölcsönös engedmények történtek a szerződés megkötése óta. A legfigyelemreméltóbb körülmény e keretben az, hogy az általunk átvenni kötelezett 7000 vágón osztrák fűrészárú meglepő símán talált elhelyezkedést. Ez a tétel némi gondot okozott a szerződés kötésekör, mert az ország fűrészárúszükségletét 14.000 vagonra becsülték, amiből a román és csehszlovák igények is kielégítendőek voltak. Ezzel szemben a 7000 vágón osztrák áru behozatali engedélyei májusig már mind ki voltak osztva, sőt azóta ellenszolgáltatások fejében újabb 6000 vágón fűrészárut vettünk át Ausztriától, amely mennyiség már szintén elfogyott, a románok beszállították 6000 vagonos kontingensükből a csonka folyó évre eső 4500 vagon és mindezek után még kereslet állapítható meg az országban. Ennek oka elsősorban kétségtelenül az, hogy a készletek nagyon ki voltak merülve és a kereskedők a hiányt iparkodtak pótolni. De feltehető az is, hogy a rendes építkezési tevékenység mellett, annak, hogy úgy mondjam, láthatatlan része és pedig a vidéki, főleg a parasztépületek tatarozása is bizonyos fokú lendületet vett, ami kedvező jelnek számít az agrárlakosság anyagi helyzeté szempontjából.

A HELYZET JAVULÁSÁNAK igen szerény jelei tényleg mutatkoznak a láthatáron. A mezőgazdaság kereseti lehetőségei, illetve a termelés rentabilitása az év eleje óta némileg kedvezőbben alakultak, részben a kamatterher csökkenése, de ugyanúgy a termelési költségek egy részének, így elsősorban a munkabérek alacsonyabb szintje folytán is. A legfontosabb magtermények ára ugyan további csökkenést mutatott az év folyamán, de ezt a nagy termés ellensúlyozni tudta, úgyhogy a terméstöbblet értékét hozzávetőleges számítással 200 millió pengőre becsülik. Nem jelentéktelen az a búzatermelőknek jutott előny sem, amelyhez azok az adóhátralékoknak búzában történt kiegyenlítése esetén jutottak hozzá, mert ezen az úton a kedvezményes búzaár és engedmény figyelembevételével 14.30 P-vel lehetett a búzát értékesíteni, a bolettával együtt 9—10 P-t kitevő vidéki piaci árak mellett. Tudomásom szerint kétmillió q-ra tehető az ily módon értékesített gabona mennyisége. Nem tudom, nem ugyanez volna-e a helyes út, a 30—40 millió pengőt kitevő óriási illetékhátralék behajtása tekintetében is, amely összeghez egyébként nagy értékrombolás nélkül alig juthatna az államkincstár hozzá. A búza értékesítése a már említett német módszer szerint történhetnék azzal a különbséggel, hogy a kormány márka helyett zárolt pengőt vásárolhatna a külföldi piacokon. Tekintve annak alacsony árfolyamát, kétségtelen, hogy ez nem okozna az államnak veszteséget, sőt még a piaci árnál jóval magasabb beszerzési ár mellett is nyereséggel járna. Ezen

az úton bizonyos fokig, mégpedig nem jelentéktelen mértékben lehetne a belföldi búzaárat emelni, ami pedig a mezőgazdasági termelés vásárlóképeségének emelését jelentvén, az egész magyar gazdasági életre igen nagy-jelentőségű lenne.

Javulást mutatnak Anglia és Ausztrália állami pénzügyei is, ami az irányzat általánosságát bizonyítja, lévén a kettő közül az első az ipari termelés és kereskedelem hazája, a másik pedig jellegzetes nyersanyagtermelő ország. Angliában az idén augusztus hónapban a munkanélküliek száma 650.000-el volt kevesebb, mint az előző év ugyanezen hónapjában és az állami bevételek olymértékű emelkedéséről számolnak be, hogy az év végére az államadósságok rendes törlesztésén és az Egyesült-Államoknak a hadiadósságokra teljesített törlesztés fedezésén kívül, a kincstári kancellár az államadósságok rendkívüli törlesztését helyezte kilátásba. Ausztráliában az állami bevételek 7-5 millió fonttal, azaz 10%-kal haladják meg az előirányzatot és ezt a javulást állandó jellegűnek tartják, mert az új költségvetésben a közterheket ennek megfelelően leszállítják. Közeli szomszédaink közül a cseh nemzeti bank igazgatósága számol be az ipar foglalkoztatottságának mérsékelte, de állandó javulásáról és a betétek növekedéséről, valamint az adósok fokozódó törlesztéseiről és kiegészíti ezt a jelentést egy másik, amely a cseh vasúti forgalom és széntermelés emelkedéséről beszél. Egyébként még nagy pénzbőség jellemzi a külföldi piacokat és a vállalkozásoktól visszavonult tőke valósággal megrohanja az állami kötvénykibocsátásokat, így legutóbb a lengyel nemzeti kölcsön jegyzését a tervezett 120 millió helyett 309 millió aláírással idő előtt zárták le. Ha a mezőgazdaság elpusztult vásárlóerejét sikerülne helyreállítani és az a vásárlástól való kényszerű tartózkodás alatt keletkezett hiányok pótlásához hozzákezdhetne, nálunk is újból volna munkája az iparnak és kereskedelemnek egyaránt és az élet lüktetése elősalogatná a vállalkozástól már évek óta tartózkodó tőkét is.

ÉRDEKES MÓDON a vállalkozás a gazdasági életnek egy olyan területén lendült fel, ahol talán a legkevésbé hiányzott és ez a házadómentesség által ösztökélt fővárosi építkezési tevékenység. Budapesten ma oly lakásbőség van, hogy a bérházak szaporítása merőben feleslegesnek mondható, sőt annyiból még károsnak is, mert a régi házakban fekvő tőke elértéktelenedését okozza. Az új házak még jobban elnéptelenítik az a nélkül is részben már üresen álló régi házakat, amiáltal azok tulajdonosai egyre kevésbé lesznek képesek azokat renoválni és főleg elavult berendezéseiket a mai ember higiénikus és kényelmi igényeihez alkalmazni, pedig e nélkül ezek a régi lakások ma úgyszólván kiadhatatlanok. A nemzeti vagyon egy részének elértéktelenedése és adóalanyok pusztulása mellett a főváros külső képe is szenved ezáltal, mert a mostani irányzat a külső periferián egy egyáltalában nem gazdaságos lakástípust képviselő családi ház övezetet, azon belül, de még mindig a főváros külső szélem egy modem papírfalú bérházerdőt telepített meg, míg a város zöme elavult, omladozó vakolatú 1—2 emeletes, de nem ritkán földszintes, lassan teljesen kiürülő házakból áll. Semmiképpen sem szeretném az állami beavatkozás ügyis túlhajtott rendszerét újabb területekre átcsoportosítani és nem azt hibáztatom, hogy az építkezési tevékenységet imperatív módon nem befolyásolták. Annál kevésbé, mert az állami beavatkozás már megtörtént az adómentesség megadásával és a hibáztatott lázas építkezésnél kétségtelenül irányított gazdasági tevékenységgel állunk szembe. Azt azonban kénytelen vagyok a pénzügyi kormányzat hibájául felróni, hogy az adómentességgel ösztönzést nyújtott az építőiparnak, a nélkül, hogy annak megfelelő korlátozása által irányítást is adott volna. Ilyen ösztönzésre tíz év előtt volt szükség, amikor lakásínség volt a fővárosban, ma nem az

volt a cél, hogy több lakást termeljenek, mert ennek a vállalkozásnak hasznosító volta sem biztosítható és a mellett a lakásbőség folytán felesleges is, hanem, hogy az építkezési tevékenység munkaalkalmat termeljen. Viszont a régi házak modern felszerelése, a ma kiadhatatlan nagylakások feldarabolása helyes gazdasági célkitűzés lett volna, egyrészt a bennük fekvő tőke megmentése érdekében, másrészt az általuk képviselt jelentékeny adóforrás elapadása elleni védekezésképpen és ugyanezen hatással járt volna. Az adókedvezményben foglalt ösztönzés tehát helyes intézkedés volna, ha más irányba hatna és régi adóköteles házakban modern lakások építésére lett volna korlátozva. Nem lehet célja és érdeke sem a fővárosnak, sem a kormánynak, hogy a főváros drága telkeit és könnyen hozzáférhető részeit kicsiny, dűledező, üres házak foglalják el és ugyanakkor sok kilométeres távolságra kelljen közműveket és közlekedést kiépíteni az új bérháztelepülések lakói részére. Tudom, hogy sok egészségügyi szempont szól a lakosság kitelepülése mellett, de a mai súlyos gazdasági helyzet talán nem alkalmas ilyen nagy átcsoportosítás lebonyolítására. Nagy hibánk, hogy jelszavaknak mindig könnyelmű követői lettünk a gazdasági háttér kellő vizsgálata nélkül. Nagyon sok magyar község és egyházközség áll pl. úgyszólván az anyagi tönk szélén a néhány év előtti iskolaépítési program túlajtottsága, illetve gazdasági helyzetünkkel való összhangbahozatalának teljes hiánya folytán és aki akkor bírálatot próbált erről mondani, azzal a kultúrfőlény jelszavát szegeztek szembe. Le kellene végre szoknunk arról az eddigi gyakorlatról, hogy utólag vessünk számadást önmagunk anyagi erejével és cinikus gyakorlatiassággal kell vizsgálnunk még a nemes indulatokból táplálkozó jelszavakat is. Sőt, ha ezt a próbát kiállotta valamely kérdés, akkor keresni kellene egy advocatus diaboli-t, akinek joga és kötelessége legyen a legridegebb anyagi szempontokat feltárni a nélkül, hogy ezért a „közvélemény“ nevében gáncs érhesse. Természetesen vezetőszerep kell hogy jusson a nemzet, vagy az emberiség sorsát megjavítani célzó kezdeményezéseknél, ideális elgondolásoknak és az anyagiasság salakjától mentes eszményeknek. A megvalósításnak azonban reális alapokon kell nyugodnia, főleg, ha valamely kezdeményezés anyagi háttere oly jelentős, hogy mint a felsorolt esetekben is, az egész nemzet, vagy akár csak a főváros lakosságának érdekeit közelről érinti.

AZ ÉV ELSŐ FELÉNEK külkereskedelmi mérlege 15-2 milliós kiviteli többletet mutat. Legkirívóbb tétele ennek a mérlegnek kétségtelenül a cseh-szlovák viszonylat óriási átalakulása, amennyiben a folyó év első hat hónapjában 11 millió pengő aktív egyenleget értünk el ebben a vonatkozásban, míg a megelőző év azonos időszaka még 9 millió körüli behozatali többlettel zárult. Élénk fényt vetnek e számok ezzel a nekünk természetes piacul rendelt állammal szemben fennálló gazdasági kapcsolatunk úgyszólván teljes visszafejlődésére. A többi államok közül Ausztriával szemben 17.8 millió, Olaszországgal szemben 3-5 millió, Angliával szemben 3 millió, Svájc-cal szemben 6.7 millió pengő kiviteli többletet értünk el, viszont behozatalunk haladta meg kivitelünket Németországgal szemben 14.3 millió, Romániával szemben 3.5 millió és az Egyesült-Államokkal szemben 8.1 millió pengővel. Ez az utolsó tétel az egyetlen, amely 4.5 millió pengővel kedvezőtlenebb a tavalyinál, míg a passzív egyenleg a másik két vonatkozásban lényegesen javult, mégpedig a német viszonylatban 5 millió és Romániával szemben 13.2 millió (!) pengővel. Romlott kivitelünk és behozatalunk aránya Ausztriával való kapcsolatban 11 millió pengővel, ami azonban nem nyújt tiszta képet, minthogy a folyó év első napján életbelépett osztrák-magyar szerződés a forgalmat érthető módon mesterségesen nagy mértékben befolyásolta.

Érdekes képet nyújt, ha az árucsoportok szerint vizsgáljuk a külkereskedelmi forgalmat és ezen a téren a legfeltűnőbb jelenség, hogy a behozatali oldal eddigi legnagyobb tételét, a faimportot leszorította helyéről a nyerspamutbehozatal, amely 10.9 millióra emelkedett, míg előbbi az előző év első felének 20 milliós összegével szemben az idén ugyanezen idő alatt pontosan a felére szállott alá. A kiviteli oldalon a tavaly is első helyet elfoglalt vágó- és igásállatok megtartották elsőségüket, sőt 22 millióról 27.1 millióra sikerült ezt a tételt felemelni, míg a baromfiexport változatlanul 9.6 millió maradt. Meglepően hatalmas a villamosgépkivitel 9.5 milliós tétele, amely mögött a búzaexport 9.4 millió pengővel a negyedik helyre szorult. Ezt követik a tengeri export 8.2 milliós és a tojásexport 7.3 millió pengős eredménnyel, a liszt kivitel viszont 78 millióról 2.8 millióra csökkent és így a sorban már csak a 16-ik helyet foglalja el. Magától értetődik, hogy a mezőgazdasági cikkek kivitele erős túlsúlyban van az ipar gyártmányai felett, de hogy utóbbiak terén is milyen jelentős eredményt tudunk elérni, azt a villamosgépek kivitele mutatja. Ugyanígy meglepő laikus szemnek az az adat, hogy újabban modernné fejlesztett üvegiparunk gyártmányai pl. Angliában sikerrel versenyeznek a cseh üvegáruval úgy minőség, mint ár tekintetében is. Az ipar fejlődését mutatja a nyerspamutbehozatal emelkedése is és textilgyáraink, valamint a magyar bőrgyártás is ma már színvonal tekintetében bátran versenyezhetnek a régi iparosállamok hasonló vállalataival.

Teljesen meglepő a behozatalnak és kivitelnek nyersanyagra, félkész- és készgyártmányokra való szétbontása. A nyersanyag arányszáma a behozatalnál alig változott (— 1.4%), de a kiviteli oldalon a tavalyi 55.8%-ról 62.49%-ra emelkedett. A félkészgyártmányok arányszáma úgy a behozatal, mint a kivitel oldalán csökkent, a készgyártmányok behozatala nagyjából változatlan maradt (30.15%), ellenben a kivitel arányszáma a tavalyi 35.81%-ról 29.47%-ra csökkent. A behozatal csökkenése tehát eszerint a félkészgyártmányok tételénél mutatkozik, míg kivitelünkben a kész- és félkészgyártmányok rovására a nyersanyagkivitel jelentősen nőtt. Az egész statisztika vásárlóképességünk újabb romlását mutatja és ugyanakkor a szívós kiviteli tevékenység kétségtelen eredményeit is, de a gazdasági élet helyzetére nézve helytálló következtetések levonására kellő alapot nem ad, mert úgy a tűzifa-behozatal, mint pedig a mag-, gyümölcs- és főzelékkivitel az őszi hónapok folyamán ezeket az arányszámokat teljesen átalakíthatják.

Az idegenforgalom gazdasági eredményeiről megbízható adat nem áll rendelkezésre, ami már egymagában is azt mutatja, hogy ebben a tekintetben még mindig mennyire nem állunk a helyzet magaslatán. Az utasforgalom fizetési mérlegünk mindkét oldalán nagyon kedvezőtlen szerepet tölt be, a magyarok még mindig túlsókat utaznak külföldre és az idegenek, dacára az utóbbi évek emelkedő irányzatának, még távolról sem jönnek abban a mértékben hozzánk, ahogy kívánatos volna. Elismerem, hogy a kormány keveset tehet hivatalosan a magyarok kiözönlése ellen, mert minden erélyesebb korlátozás könnyen ellenrendszabályokra vezethető. Viszont kétségtelen, hogy az idegenek ideutazása érdekében sem folyik eléggé komoly propaganda, vagy legalább is nem a megfelelő eszközökkel. Aki idegen idevetődik, az általában kitűnő benyomásokat visz haza magával, de szabad-e ma a reklám századában arra az eshetőségre bízni az idegenforgalom ügyét, hogy aki itt jól érezte magát, jóhírünket kelti odahaza. Azt hiszem, hogy ha az idegenforgalom terén komoly és szakszerű kezdeményezés történne, az jelentős eredményekkel járna. Hiszen így is határozott fejlődés érezhető, dacára annak, hogy ma úgyszólván felfedezőútra szánja el magát az általános tájékozatlanság folytán az a külföldi, aki Magyarországra utazik és a vízumtól kezdve, a határmenti vámvizsgálat kellemetlenségein át temérdek egyéb ne-

hézséggel kell megküzdenie. Az idegenek komoly méretű ideözönlése olyan gazdasági hatásokkal járhatna az országra nézve, amely vetekednék egy jó kereskedelmi szerződés jelentőségével, hiszen amit az idegen itt elfogyaszt, az az elképzelhető legkedvezőbb kivittel egyenértékű. Legutóbbi szemlémben már rámutattam arra, hogy az eddigi rendszer nem hozhat komoly eredményeket, mert hiányzik belőle a szakértelem és a megfelelő külföldi szervezet, amely nélkül nem lehet hozzáférni az utazni vágyó külföldihez. Azóta egy csúnya botrány is reáterelte a figyelmet erre a kérdésre, de sajnos, eredmény nélkül. Pedig hozzá kellene fogni az alapvető munkához, a hazai természeti és művészeti szépségek komoly és magas színvonalú reklámjához épügy, mint a nagy világhírű utazási irodák betelepítéséhez. Nem volna okos dolog a magunk külön rendszerét rákényszeríteni akarni a világra, ahelyett, hogy a külföldön már megszokott keretekbe iparkodnánk bekapcsolódni, megszerezve és kihasználva ezáltal mások szakértelmét és évtizedes tapasztalatait. Szakítani kell, ha eredményt akarunk elérni e téren, a magyar globus világszemléletének örökké kísértő naivitásával.

A kormány, hír szerint, a mezőgazdasági termelés megszervezésének gondolatával foglalkozik; oly rendszabályokkal, amelyek elméletileg nem helyesíthetők ugyan, de amint utolsó szemlémben kimutattam, gyakorlatilag aligha volnának elkerülhetők. Adja Isten, hogy ezt a munkát, amely az egész gazdasági helyzetre óriási kihatással lehet, azzal a nyugalommal és szak-szerűséggel végezhesse, amelyet a kérdés nagy jelentősége megkövetel.

IFJ. SIMONTSITS ELEMÉR

A KÖNYVNÉLKÜLI FALU

MA EGYRE TÖBB SZÓ ESIK a magyar falvak és — mert Csonka-Magyarországnak jóval nagyobb részét teszi ki a tanyavilág, mint a falvak — a tanyák népének kulturális elmaradottságáról. Sokszor megrázó, komor képeket festenek arról, hogy a magyar nép hozzá se akar nyúlni a könyvhöz és a gazdag népkönyvtárak érintetlenül porosodnak az olvasókörök szekrényeiben. A könyvkiadás pedig, amely az utóbbi esztendőben a leromlott gazdasági viszonyok és az ezzel járó kulturális közöny folytán a városi lakosság körében sok teret veszített, hiába fordul a falvak, tanyák felé, nem találja meg a nép érdeklődése felé vezető utat.

Ha ez így volna, el is kellene csüggednünk, kétségbe is eshetnénk népünk elmaradottságán. Szerencsére azonban nem így áll, vagy legalább is nem mindenütt áll így a dolog. Mert aki nyitott szemmel járja például az Alföld tanyavilágát, sok helyütt éppen az ellenkezőjét tapasztalja.

A tanyák világában százával talál olvasóköröket, amelyekben a téli hónapokban, amikor jobban ráér a földművesnép, a viszonyokhoz mérten igen jelentős kulturális élet folyik. Vasárnaponként a tanítók, orvosok, és aki intelligens ember van a körükben, népművelési előadásokat tartanak. A mai életnek alig van problémája, amelyet a nép szempontjából ezek az előadások meg nem világítanak. De sor kerül ott sűrűn történelmi kérdésekre, nagyjaink életére és alkotásaira, a földművesnép munkájával kapcsolatos kérdésekre is. Szinte megható látni, hogy öt-hat kilométer távolságról sárban-fagyban milyen nagy számban gyűlnek össze férfiak, asszonyok ezekre az előadásokra. És olvasnak is! Vasárnapról vasárnapra könyveket cserélnek a könyvtárban és sok helyen az a baj, hogy az olvasókörök könyvei közül azokat, amelyek érdeklik őket, a legtöbb tag már kiolvasta és nem tudnak újabb könyvekhez jutni. Erről a minisztériumokban elintézetlenül heverő sok kérvény is tanúskodik. Néhány helyen azonban az olvasni vágyás leleményessé tette a körök vezetőit. Egy-egy esztendőre elcserélnek egymás között egy csomó könyvet. Olyanokat, amelyekre kíváncsiak, amelyeket el szeretnének olvasni és így frissítik fel könyvtáraikat.

Mert vannak olyan könyvek is, amelyek csakugyan érintetlenül porosodnak a körök könyvszekrényeiben. És éppen azok, amelyekkel a legbőkezűbben árasztják el az ilyen földművesköröket. A mezőgazdasággal, állattenyésztéssel foglalkozó, a gazdaemberek érdeklődésére számot tartható egyéb könyvek nagy részének tudományoskodó unalma, doktori disszertációs nehézkessége elriasztja őket attól, hogy hivatásukban minél jobban kiképezhessék magukat és a regények felé tereli érdeklődésüket. Kivételt csak a könnyen megírt, könnyen olvasható komoly művek tesznek, mint Bittera Nővénytermelés, Mahács Gyümölcsstermelés, Wellmann Állattenyésztés és Gesztelyi Nagy Lászlónak az Alföld kérdéseivel foglalkozó, a tanyavilág problémáit tárgyaló könyvei, s egy-két ilyenfajta más mű. De öröm volt a mi tanyai körünk könyvtárában is ráakadni Bodrogek Zoltánnak a magyar agrármozgalmak történetével foglalkozó művére, amely azóta is kézről-kézre jár.

A fiatal gazdák között azonban sok van, aki nem éri be az olvasókörök kölcsönkönyveivel és maga is vásárol könyveket. Újság már sok jár a tanyák közé és a kis lapok mellett rendes, nagy napilapok is. Az olcsó szenzációkat hajszoló újságok olvasóit sokan már megmosolyogják. „Gyilkossági tudósítónak“ nevezik az ilyen lapokat. És például a hódmezővásárhelyi határban is több fiatal gazda van, aki a Könyvbarátok Szövetségének a tagja. Az egyiknél Sebess Dénes Két Magyarország című könyvét egészen elnyűve láttam, annyian kérték tőle kölcsön, olvassák végig. Az utolsó könyvnap óta Eckhart olcsó történelmét is sokan olvasták. De gyakran kérnek tőlünk „olyan könyveket, amelyeket Széchenyi írt.“ Ezen a téren aztán nagy a mulasztás, hogy Széchenyi művei olyan nehezen hozzáférhetőek, olcsó, népszerű kiadások nem jelentek meg azokból. Lexikonok nem ritkák a kis tanyákon. Az olvasókörökben és magánosoknál is sok helyütt látni lehet a Napkelet-lexikont és a Gazda-lexikont. Egy vásárhelykutasi gazdánál akkora könyvtárat láttam szép üvegszekrényben, hogy nagyon sok diplomás embernek büszkeségére válnék.

Ezeknek a számát könnyűszerrel rövid idő alatt meg lehetne szorozni, ha könyvvásárlásuk nagyon gyakran nem okozna nekik csalódást, ha a mi könyvkiadásunk számolna ezeknek a most feltörő tízezreknek az érdeklődésével és ha egyelőre legalább a nekik való művek megjelenésének a híre eljutna hozzájuk, s áruk alkalmazkodnék a zsebükhöz.

Mert tagadhatatlan, hogy a rossz gazdasági viszonyok hozták meg a filléres füzetek nagy konjunktúráját. És mi nem a filléres irodalom árát kifogásoljuk, hanem a tartalmának olcsó hatásvadászata ellen emelünk szót. Mert ez a különböző színű banditaromantika, kurtizánkultusz, szerelmi nyavalygás idegen a magyar néptől. Ezek a könyvecskék, ha árban meg is felelnek neki, tartalmuk nem kell a népnek. Ha vásárolnak belőlük és végig-olvassák, az elriasztja őket a könyvvásárlástól. A drága könyvek fordítás-Özönénél se jobb a helyzet. Akiknek hivatásuk a népkönyvtárak összeállítására, azok a megmondhatóik, hogy a mai magyar könyvrengetegből is milyen nehéz azt a néhány száz odavalót kiválasztani. És ez az oka, hogy népünk olvasnivágyása dacára a szépirodalom terén alig juthatott tovább Jókain, Mikszáthon, Gárdonyin és legfeljebb Komáromi János egy-egy regényéből ismerte meg az újabb irodalmat.

Tehát hagyják abba a népünk elmaradottságán való kesergést és ne a népben keressék a hibát, hogy nem olvas, amikor a lelkétől idegen írásokkal árasztják el a könyvpiacot. Tudunk egy pesti kiadóról, aki a házmesterével olvastat el minden kéziratot, mielőtt regénysorozatában megjelenítené. Házmester pedig kevesebb van az országban, mint ahány földműves és százalékarányban is a gazdák többet olvasnak, mint a házmesterek. Tőlük mégse kérdezte meg még soha senki, hogy milyen könyvekre kíváncsiak.

Valamikor, még nem is olyan nagyon régen a kalendárium volt a falvak és a tanyák népének egyetlen olvasmánya. Ponyván árulták a vásárokon és hajmeresztő jóvendőmondások, borzalmas betyárhistóriák voltak bennük. Vagy tíz év előtt aztán a kultuszminisztérium iskolánkívüli népművelési ügyosztálya nekilátott ezeknek a szörnyűségeknek a kiirtásához. Azóta az ügyosztály irat naptárcikket, elbeszéléseket a naptárkiadók számára, amelyeket naptáraikban közölnek azok. A belügyminisztériummal meg-egyezve csak azok a vállalatok kapnak kiadványaik számára országos terjesztési engedélyt, amelyek tartalma ellen a kultuszminisztérium nem emel kifogást. Így aztán ma már az a szellem, amelyet a köztudat ponyvának nevez, a népnaptárakból kiszorult. Ezek a naptárak az évek folyamán az iskolánkívüli népművelési ügyosztály irányítása mellett olyan színvonalra jutottak, hogy alig lehet kifogásolnivalót találni bennük.

A ponyva a naptárakból a filléres regénysorozatokba és nagyon sokszor az előkelő kiadók szinte fényűzően kiállított könyveibe vonult. A vásári ponyváról a díszes kirakatokba.

Ettől nem kell nagyon féltetni népünket. Alig vásárolja, alig olvassa. A veszély ott van, hogy a könyvnelküli falvak a könyvtermelés mai viszonyai között nem jutnak olvasnivalóhoz, a könyvet vásárolni akaró kispénzű magyar nép nem tudja kielégíteni ezt a hasznos kedvtelését. Csakugyan elmaradott lesz majd.

Pedig ezen a bajon könnyű segíteni. A szükségszerű első lépés az volna, hogy a sok olcsó, jól-rosszulmenő kis könyvsorozat mellé még egy népkönyvtár is indulna. Feltétlen sikere lenne.

Hogy milyen írások kellenének abba, arra az egyik tanyai tanítónak a tanítványa megfelelt, amikor ezt mondta: „Tanító úr, édesapám kéreti, hogy olyan könyvet adjon nekünk, amelyik igaz.“

A banditaregényekben, kurtizánromantikában és a szentimentális történetkében nem hisz a népünk. Az nem igaz neki. De még mindig igaz Jókai mesevilága, Gárdonyi történelmi regényei és igaz leime minden írás, elbeszélés, regény, amely magyar szívből fakadt, amely a nép mai súlyos problémáit tárja eléje. És igazak lennének azok az írások, amelyekből tanulhatna. Például egy jó Széchenyi-, Kossuth-életrajz, Széchenyi néhány művének magyarázatokkal ellátott kiadása, a mai Magyarországról és a mai Európáról szóló könyvecske, földrajz, történelem, mezőgazdaság, társadalmi kérdések, a termelés célszerű átszervezésével és legfőképpen értékesítésével foglalkozó munkák és a mai élet minden más bonyolult kérdését magyarázó művek. Megváltozott világunk megváltozott problémái, mert az ilyenek után érdeklődik a magyar nép, hogy bele tudjon illeszkedni az új világba, helyt álljon abban. És halhatatlanjainkból mindaz, ami halhatatlan maradt. De nemcsak az esztétikusok, a tudósok számára, hanem a mai élni akaró, feltámadást kereső, széles horizontú élet számára is az.

Sikerülne a dolog, mint ahogyan más országokban már régen sikerült és az elszakított Erdélynek is már régen megvan a maga szűkebb kereteihez mért magyar népkönyvtára.

Talán számottevő anyagi áldozatot se kíván, mert meglenne az erkölcsi sikere, hiszen a könyvnelküli falvak mind megtelnének könyvekkel és lenne anyagi siker is az olcsó kis könyvek sokezer példányának az árából. A minisztériumoknak pedig nem okozna gondot, hogy milyen művekből állítsák össze a népkönyvtárat.

A terjesztésük is egyszerű lenne. A népművelési bizottságok, az olvasókörök, tanítók és a szövetkezeti boltok útján eljutnának a legtávolabbi kis tanyákig. A Hangyának pedig nem kellene idegen írók detektívregényeit terjesztenie, mint ahogyan most teszi. És ha a papírzacskóin kalandorregények helyett, mint ahogy most csinálja, ilyen igazán a néphez szóló, azt érdeklő könyveket reklámozna, sokkal többet érne el vele, mert azokat legalább megvenné a magyar nép. Népművelés, nemzeti és sok más szempontból nagyon hasznos és eredményes munka volna az, ha végre eljutnánk oda, hogy nem házmesterek ízlésére bízzák, hogy milyen írásokat kínáljanak a tömegeknek, hanem ha már tanács kell, olyanoktól kérnék, akik igazán tudják, hogy mi kell a népnek.